

BRALNA ZNAČKA IN RAZVOJ KNJIŽNIH MOLJEV

The Reading Badge and Development of Bookworms

IZVLEČEK

V letu 2019 smo se v Društvu Bralna značka Slovenije - ZPMS lotili sistematične obdelave statističnih podatkov, zbranih na podlagi vprašalnikov, ki jih vsako leto izpolnjujejo mentorji BZ v osnovnih šolah. V vprašalnikih zbiramo (med drugim) tudi podatke o številu bralcev BZ po spolu. Pri obdelavi nas zanima, kako se v branje za BZ vključujejo osnovnošolci po različnih regijah, kako berejo na različnih starostnih stopnjah in kakšne zaključke (ali nova vprašanja) nam lahko takšen prikaz prinese oz. nakaže.

Ključne besede: Bralna značka, zgodovina mentorskih praks, statistični podatki, deleži branja po spolu, razlike med regijami, bralni dosežki

ABSTRACT

In 2019, the Slovenian Reading Badge Society began to systematically process the statistical data collected with questionnaires that are filled in each year by Reading Badge (RB) mentors in primary schools. Among other things, the questionnaires reveal gender differences in the number of RB readers. The processing of the data aims to determine how primary school pupils are joining the RB in different regions, how they are reading in different age groups, and which conclusions (or new questions) such a portrayal might bring or indicate.

Keywords: Reading Badge, history of mentoring practices, statistical data, reading percentages by gender, differences between regions, reading achievements

Bralna značka je vse od svojih začetkov pred skoraj šestdesetimi leti namenjena vsej populaciji otrok in mladih. O tem pričajo vsi zgodovinski zapisi, ki jim lahko sledimo v različnih publikacijah do današnjih dni – Bralna značka, uspešen primer dobre mentorske prakse, ki se je razširila v gibanje, zajela vso Slovenijo, slovenski zamejski/zdomski prostor in danes vabi k branju predšolske otroke (in njihove odrasle), osnovnošolce, srednješolce ter v različnih programih branja tudi odrasle, si želi, da bi brali prav vsi.

Pa vendar ... so odzivi bralk in bralcev na bralne spodbude BZ raznoliki, odvisni od številnih dejavnikov, ki sestavljajo kompleksno in zapleteno okolje vplivov na kompleksen in zapleten proces razvoja bralne kulture.

BZ ni obvezna, ampak je prostovoljna dejavnost, saj se bralci lahko odločijo, ali bodo v programu sodelovali ali ne, zato meri svojo uspešnost (tudi) po tem, koliko bralcev zaključi letni bralni program. Tako je bilo štetje bralcev, ki so uspešno zaključili branje za BZ, in števila knjig, ki so jih ti prebrali, vedno pomemben del poročanja o izpeljavi programa.

Ko so se pred leti (tudi zaradi rezultatov pri merjenju bralne pismenosti) začela postavljati vprašanja, kako BZ za branje motivira deklice in kako dečke, smo naleteli na dve težavi:

- Pregledovanje zgodovinskih zbirk statističnih podatkov nam (v skladu z osnovno naravnostjo in cilji BZ, ki

vključujejo celotno populacijo) navadno prinese skupna števila mladih bralcev (po letih, starostih, regijah, šolah razredih ...). Praviloma podatki ne vsebujejo deležev po spolu. Ob tem pa praktične izkušnje s terena vendarle pričajo, da se fantje manj vključujejo v BZ kot dekleta.

- Prav tako nimamo podatkov, na podlagi katerih bi lahko ugotavljali, ali obstajajo pomembne razlike med fanti in dekleti pri odgovorih na vprašanje, kaj berejo. (Število prebranih knjig je v posameznem programu praviloma določeno za vse bralce iste starostne stopnje, izjeme so dopuščene, a niso povezane s spolom mladih bralcev.) Pa vendar iz zgodovine mentorskih razmišljanj o delu z mladimi bralci razbiramo spraševanja, kakšno bralno gradivo naj priporočajo, da bi raje brali tudi fantje.

Tako smo pred šestimi leti pri Društvu Bralna značka Slovenije – ZPMS začeli za osnovnošolsko populacijo na nacionalni ravni zbirati podatke o tem, kako se v program BZ vključujejo dečki in kako deklice. Dodali smo tudi zbiranje podatkov o spolu mentorjev branja. V letošnjem šolskem letu (2018/2019) pa smo mentorje branja ob tem povprašali tudi o morebitnih razlikah med spoloma pri izbiri gradiv, metod in načinov dela glede na spol mladih bralcev.

Ker obdelava podatkov še poteka, se bomo v pričujočem prispevku posvetili le nekaterim, ki smo jih zbrali prvo leto, to je v šolskem letu 2013/2014.

Vprašalnike smo v šolskem letu 2013/2014 poslali vsem osnovnim šolam v Sloveniji.

Prejeli smo 431 rešenih vprašalnikov od 496 ustanov, ki smo jim poslali vprašalnik (**86,9 %**); samo podatke o številu zlatih bralcev (vsi, ki berejo za BZ vse od prvega do devetega razreda osnovne šole) pa od 478 ustanov (**96,4 %**).

47 ustanov (**9,5 %**) nam ni vrnilo izpolnjenih vprašalnikov (dobili smo samo podatke o številu zlatih bralcev) oz. so bili izpolnjeni nepopolno in kot taki niso bili primerni za analizo.

Od 16 ustanov (**3,2 %**) nismo prejeli nobenih podatkov, od tega 10 OŠ in 6 OŠPP oz. zavodov za usposabljanje.

Vseh učencev, zavedenih v vprašalnikih: 147.057 (m: 71.165, ž: 67.592, podatkov o spolu ni: 8300).

Bralcev za BZ skupaj: 106.138 – **71 %** vseh otrok, zavedenih v vprašalnikih

(m: 45.921 (**64,5 %** vseh fantov), ž: 51.312 (**75,9 %** vseh deklet), podatkov o spolu ni: 8905).

Zlatih bralcev: 6460 (**41,6 %** vseh devetošolcev).

Razmerje med fanti in dekleti pri zlatih bralcih pa je naslednje: m: 2247 (**35,6 %** od vseh ZB je fantov), ž: 4063 (**64,4 %** od vseh ZB je deklet), podatkov o spolu ni: 150.

Mentorjev/ic: **6401** (od tega **115** moških, kar je **1,8 %**).

En mentor dela s približno 17-imi učenci.

DELEŽ BRALCEV PO RAZREDIH

- 1. razred: **97 %** bralcev
- 2. razred: **96 %** bralcev
- 3. razred: **92 %** bralcev
- 4. razred: **87 %** bralcev
- 5. razred: **78 %** bralcev
- 6. razred: **58 %** bralcev
- 7. razred: **47 %** bralcev
- 8. razred: **43 %** bralcev
- 9. razred: **41 %** bralcev

Zbrani podatki o BZ v osnovni šoli v Sloveniji za šolsko leto 2013/2014 kažejo naslednje značilnosti:

Med regijami beležimo velike razlike. Tako se v program BZ najmanj osnovnošolcev vključuje v posavski, **63 %**, največ pa v savinjski in podravski regiji, v obeh **79 %**.

Najuspešnejša je BZ pri motiviranju najmlajših bralcev, saj se jih v branje vključuje **97 %**. A že pri prvošolcih se kažejo razlike med spoloma, saj je med prvošolkami kar **98 %** bralk za BZ, med prvošolci pa **96 %**. Odstotki osnovnošolcev, vključenih v BZ, potem padajo, pri dekletih manj, pri fantih bolj strmo. Največ vseh bralcev BZ izgubi v drugem triletju. Če je v prvem triletju med vsemi otroki kar **95 %** bralcev za BZ, jih je v tretjem triletju le še **44 %** (slaba polovica vseh otrok). Toda v prvem triletju je v BZ vključenih **93 %** vseh fantov in **96 %** vseh deklet, medtem ko je v tretjem triletju v BZ vključenih **32 %** fantov in kar **53 %** deklet. Največji je upad med 5. in 6. razredom osnovne šole. V 5. razredu

bere za BZ **78 %** šolarjev, v 6. pa le še **48 %**. (Podoben skok smo beležili v osemletki med 4. in 5. razredom. Gre za isto starostno skupino.) Toda, če za BZ v 5. razredu še bere **73 %** vseh fantov, jih v 6. bere le še **48 %**. Pri dekletih se število vključenih v BZ zmanjša z **81 %** na **66 %**.

Sklenemo lahko, da se v program BZ v letu 2013/2014 bolj vključujejo dekleta kot fantje, in to na vseh starostnih stopnjah in v vseh slovenskih regijah, čeprav so tako med stopnjami kot med regijami velike razlike.

Ob kratkem povzetku rezultatov iz tabele naj spomnimo še na podatek o spolu mentorjev branja, saj kaže, da je tudi zanimanje za mentorsko delo v okviru BZ pri učiteljih/knjižničarjih moškega spola majhno – med mentorji BZ je le **1,8 %** moških¹.

In začetki BZ?

Med prvimi mladimi bralci, ki so bili davnega leta 1961 prejemniki Prežihovih bralnih značk, so bila štiri dekleta in šest fantov. Začetnika mentorja, premišljevalca, promotorja prve, Prežihove bralne značke sta bila profesor slovenščine Stanko Kotnik in pisatelj, takrat ravnatelj Leopold Suhodolčan, mlade bralce je na zaključni prireditvi obiskal pisatelj, France Bevk ...

Vsekakor nas primerjava začetkov BZ in današnjega stanja vabi k zanimivim zaključkom, ki pa ob pomanjkanju podatkov in virov za celosten vpogled v začetke in razvoj gibanja lahko vodijo le k postavljanju (novih) vprašanj.

Da bomo dobili natančnejšo sliko o izpeljavi programa BZ danes in laže načrtovali prihodnje programske smernice, bomo pri BZ zato po eni strani nadaljevali obdelavo zbranih statističnih podatkov za BZ v OŠ v letih 2013/2014–2018/2019 in si (tudi) na podlagi zbranega podatkovnega gradiva skušali odgovoriti na vprašanja, kako zmanjšati različne neenakosti otrok in mladih pri vključevanju v bralne spodbude BZ.

Sočasno pa bomo analizirali tudi triletni potek posebnega projekta za šestošolce, kjer smo se na državni ravni naslonili na primer dobre prakse intenziviranja bralnih spodbud OŠ Frana Erjavca iz Nove Gorice. Osnovni strukturi smo vsako leto dodali motivacijski izlet za šestošolce 3 izbranih šol, kamor so bili povabljeni vsi otroci, ki so prebrali dogovorjeni program za BZ. Med drugim nas bo pri analizi zanimalo tudi to, kako so se na program odzivali otroci glede na spol.

Naj sklenemo: Pri Bralni znački si od vsega začetka prizadevamo za čim širši razmah bralne kulture, želimo si da bi bili čim več bralnih spodbud deležni vsi otroci, tako dekleta kot fantje, ki bi postali in ostali bralci za vse življenje. Zato v luči naslovne teme simpozija prispevek o Bralni znački zaključujemo z naslednjima razmislekoma (Brozo, 2012):²

- 1 Za primerjavo: po podatkih Statističnega urada je bilo v letu 2015 med »strokovnim osebjem« v osnovnih šolah za mladino in odrasle (učit., vodst. delavci, svet. delavci, drugo strok. osebje) skupaj zaposlenih 20.118 delavcev (od tega 2.597 moških; 13 %). Med njimi je bilo 17.723 učiteljev (od tega 2.111 moških; 12 %). Vir: SURS.
- 2 Brozo, W. G.: Kako premagati primanjkljaje v bralnih dosežkih fantov: privlačna besedila, privlačne oblike dela. Za revijo *Otrok in knjiga* (2012, letnik 39, številka 85, str. 74–78); iz angleščine povzela T. Jamnik. Prispevek je povzetek plenarnega referata z naslovom *Reading Achievement Gap for Boys: Engaging Texts, Engaging Practices*, ki ga je dr. Brozo podal na 16. nordijski konferenci o branju (Motivacija, ustvarjalnost, več branja / Motivation, creativity, more reading), 13. in 14. junija 2012 v islandski prestolnici Reykjavik.

DELEŽI BRALCEV, TUDI PO SPOLIH, PO REGIJAH (V %)

*Regije	Obdelanih vpraš./od skupno	1. razr.	2. razr.	3. razr.	4. razr.	5. razr.	6. razr.	7. razr.	8. razr.	9. razr.	Skupaj
osrednjesl. %	92/97	96	96	92	86	78	52	44	37	33	69
**F/D %		96/98	96/96	88/94	79/86	71/79	44/55	33/50	28/45	22/43	60/70
zasavska %	15/15	97	97	94	88	83	60	50	45	44	74
F/D %		96/98	96/98	78/84	74/83	70/73	38/63	32/49	29/52	28/48	57/70
podravska %	85/88	99	98	97	90	84	69	58	56	52	79
F/D %		95/96	95/97	92/95	83/90	74/85	59/75	44/68	44/64	39/61	71/83
koroška %	21/21	99	96	94	85	73	50	37	35	34	67
F/D %		99/99	93/99	91/97	78/92	65/80	40/60	32/42	25/46	22/45	60/74
savinjska %	58/60	98	96	94	89	80	62	52	49	43	79
F/D %		94/97	95/96	92/95	85/90	74/86	53/72	42/64	36/60	31/54	66/78
gorenjska %	36/38	99	96	92	88	84	56	48	43	43	69
F/D %		99/99	93/94	89/90	84/88	82/85	45/62	37/55	31/52	27/51	70/81
goriška %	30/30	99	98	96	94	88	63	54	49	50	77
F/D %		99/100	97/98	95/98	92/96	87/91	54/69	44/68	38/59	40/63	72/82
obalno- kraška %	25/26	96	94	94	80	74	56	44	36	36	69
F/D %		95/98	94/95	95/93	76/86	73/71	47/67	39/55	28/49	26/46	65/75
primorsko- notranjska %	15/16	98	97	96	90	79	70	53	45	42	75
F/D %		98/99	95/99	96/96	85/95	73/88	59/83	44/62	33/56	38/47	70/81
JV Slovenija %	38/39	94	92	89	84	77	59	54	48	49	72
F/D %		93/96	88/96	87/91	79/91	71/83	49/68	43/63	37/57	36/63	65/77
posavska %	26/26	95	96	86	82	71	48	34	35	33	64
F/D %		94/97	97/99	78/94	79/90	71/78	43/56	19/47	21/49	21/46	57/74
pomurska %	37/40	96	91	84	79	68	50	39	39	33	64
F/D %		94/98	90/94	82/80	76/84	58/72	33/60	28/48	26/47	20/45	53/68
***slov. povprečje	%	97	96	92	86	78	58	47	43	41	71
****slov. povp. F/D	%	96/98	94/97	89/92	81/89	73/81	48/66	36/56	31/53	29/51	64/76

► PREGLEDNICA 1: Bralci BZ v OŠ v šolskem letu 2013/2014

* Povprečje v regijah: Izračun je narejen na podlagi skupnega števila vseh bralcev.

** F/D: fantje/dekleta

*** Slovensko povprečje: Izračun je narejen na podlagi skupnega števila vseh bralcev.

**** Slovensko povprečje F/D: Izračun je narejen samo na podlagi vprašalnikov, pri katerih so znani podatki o spolu bralcev.

Zaradi jasnejše slike so podatki zaokroženi, zato lahko ponekod prihaja do manjših odstopanj.

»Fantje morajo biti zavzeti in sposobni bralci, ne le da bi bili tako dobri ali celo boljši kot dekleta, ampak da bi dvignili svoje izobraževalne, poklicne in družbene možnosti in predvsem da bi postali razmišljujoči in ustvarjalni možje.«

»Najprej vzemimo, da bralna neuspešnost fantov ni težava, ampak izziv poučevanju! Skrb za boljše bralne dosežke fantov pa naj bo umeščena v odgovornejšo učenje branja za vse otroke!«